

16. Şecere-i H̄ārezm-şāhī'nin 400a-509b Varakları Arasında Birleşik Zarf Fiiller¹²

Ahmet KARATAŞ³

APA: Karataş, A. (2023). Şecere-i H̄ārezm-şāhī'nin 400a-509b Varakları Arasında Birleşik Zarf Fiiller. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 293-306. DOI: 10.29000/rumelide.1405739.

Öz

Çağatay Türkçesinin son dönem eserlerinden biri olan *Şecere-i H̄ārezm-şāhī*'nin yazımı Muhammed Yûsuf Beyânî tarafından 1914-1915 yıllarında tamamlanmıştır. *Şecere-i H̄ārezm-şāhī* yalnızca Çağatay Türkçesinin değil, Orta Asya Türk tarih yazıcılığının önemli örneklerinden birisidir. Beyânî'nin *Şecere-i H̄ārezm-şāhī*'si, Munis'in yazmaya başlayıp ölümünden sonra yeğeni Âgehî tarafından tamamlanan *Firdevsül-İkbâl* adlı eserin harmanlanmış bir özeti şeklindedir. Beyânî, bu eser üzerine kendi döneminin tarihî olaylarını da ekleyerek eserini tamamlamıştır. Eserde genel olarak Hive Hanlığı'nda yaşanan iç ve dış siyasi olaylar, iç mücadeleler, halkın sosyo-kültürel yaşamı anlatılmaktadır. Beyânî'nin Rusların Türkistan coğrafyasını istilasını gözlemleyerek eserine yansıtması, eserin birinci elden kaynak durumunda olduğunu göstermektedir. Beyânî'nin tarafsızlığı amaçladığı eserinde, Sovyetler Birliği döneminde yazılmış tarih kitaplarındaki çarpık bilgilerin giderilmesi konusundaki hassasiyeti son derece önemlidir. XVI bableden meydana gelen eserde olaylar, akıcı ve oldukça sade bir üslup benimsenerek yazılmıştır. Bu bakımdan eserde dönemin dilinin yapısı ve söz varlığı gibi pek çok konu hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bu çalışmada *Şecere-i H̄ārezm-şāhī*'de yer alan birleşik zarf-fiiller tespit edilmiştir. Çalışma, eserin 400a-509b varakları arasındaki bölümü ile sınırlandırılmıştır. Öncelikle *Şecere-i H̄ārezm-şāhī* hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Ardından sırasıyla zarf ve birleşik zarf-fiil kavramlarına değinilmiş, sonra *Şecere-i H̄ārezm-şāhī*'de yer alan birleşik zarf-fiiller 'ek + ek' ve 'ek + edat' olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, Gürer Gülsevin'in *Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller* çalışması örnek alınarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağatayca, Şecere-i H̄ārezm-şāhī, Zarf-fiil, Birleşik Zarf-fiil

¹ **Beyan (Tez):** Bu makale, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD bünyesinde, Prof. Dr. Münevver Tekcan danışmanlığında hazırlanan "Muhammed Yûsuf Beyânî'nin Şecere-i H̄ārezm-şāhī'si [400a-509b] (Giriş, Transkripsiyonlu Metin, İnceleme, Dizin - Sözlük, Tıpkıbasım)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – iThenticate, Oran: %13

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 17.09.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1405739

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Köreleme

³ Dr., (Balıkesir, Türkiye), 10ahmetkaratas@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0001-6698-8371

Adres | Address

Quasi Gerundium Between Pages 400a-509b of *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī*⁴

Abstract

Muhammed Yûsuf Beyânî finished composing *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī*, one of the last period works of Chagatai Turkish, in 1914-1915. *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī* is an outstanding representation of not only Chagatai Turkish but also Central Asian Turkish historiography. Beyânî's *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī* is a compiled synopsis of *Firdevsü'l-ikbâl*, which Munîs started and was completed by his nephew Âgehî after his death. Beyânî completed his work through the incorporation of actual events from his own period of time. The work generally discusses internal and exterior political events, internal conflicts, and the socio-cultural exists of the Khiva Khanate's inhabitants. The fact that Beyânî observed the Russian invasion of Turkestan geography and represented it in his work demonstrates that the work is a first-hand source. Beyânî's sensitivity in eliminating misleading information from history books written during the Soviet Union time is crucial in his work, which seeks to be impartial. The events are written in a fluent and exceptionally fundamental style in the work's sixteen chapters. In this regard, it is possible to acquire information about a variety of topics, including the structure and lexicon of the period's language. The compound adverbial verbs in *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī* have been identified in this study. The research concentrates on the section of the text between pages 400a and 509b. To start with, the word *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī* is introduced. Following that, the concepts of adverb and quasi gerundium were discussed, and the quasi gerundium in *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī* were evaluated under the following two main headings: 'suffix + suffix' and 'suffix + preposition'. This assessment is based on the study *Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Füller* by Gürer Gülsevin.

Keywords: Chagatai, *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī*, Gerundium, Quasi Gerundium

1. *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī*

Çağatay Türkçesinin son dönem eserlerinden biri olan *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī*, Hive hanlarından İltüzer Han'ın soyundan gelen Muhammed Yûsuf Beyânî (1840 – 1923) tarafından kaleme alınmış ve hicrî 1333 (miladi 1914/1915) tarihinde tamamlanmıştır.

Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī, Timurular devleti topraklarında kurulan Türk hanlıklarının tarihini – bugünkü Özbekistan'ın kuruluşuna kadarki dönemi içine alacak şekilde – tarih sırasına göre anlatan kapsamlı, tarafsız birinci elden kaynak durumunda bir tarih kitabı ve hükümdar soyağacıdır (Dinç, 2021, 43). Eser aynı zamanda dönemin ekonomik, askerî, siyasi ve sosyo-kültürel yapısını, bölgenin coğrafi özelliklerini, kale, hisar, cami gibi mimari özelliklerini ayrıntılı bir biçimde anlatır (Kavallı, 2020, 2091). Oldukça sade bir üsluba sahip olan eser, XVI babdan meydana gelmektedir. Beyânî'nin bizzat tanıklık ettiği

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** This article is derived from PhD dissertation entitled " Muhammed Yûsuf Beyânî'nin *Şecere-i H̄̄ārezm-şāhī*'si [400a-509b] (Giriş, Transkripsiyonlu Metin, İnceleme, Dizin - Sözlük, Tıpkıbasım)", prepared under the supervision of Prof. Dr. Münevver Tekcan, Kocaeli University Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature.

It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - iThenticate, Rate: 13

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 17.09.2023-Acceptance Date: 20.12.2023-Publication Date: 21.12.2023; DOI: 10.29000/rumelide. [xxxxx](#)

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

olaylar, XV. ve XVI. bablarda tüm ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Bu bablarda Beyânî, Rusların Harezmi coğrafyasını istila etmelerini gözlemlemiş, kanlı çarpışmalara şahit olmuş ve bütün bunları eserine tarafsız bir şekilde yansıtmıştır. Bu durum, *Şecere-i H'ârezm-şâh*'nin birinci elden kaynak durumunda olduğunu göstermektedir.

2. Zarflar

Zarflar, bir cümle içerisinde yüklem, sıfatın veya (kendisi gibi) zarfın anlamlarını 'durum, zaman, miktar, yer yön ve sebep' bildirerek etkileyen kelime türüdür. Tıpkı sıfatlar gibi zarflar da tek başlarına kullanıldıklarında isimden başka bir şey değildirler. Bu bakımdan zarflar, cümle içerisinde veya kelime gruplarındaki rollerine göre 'zarf' ismini kazanırlar.

Banguoğlu, zarfların fiillerin ve sıfatların önelerine gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimeler olduklarını ifade eder (2015, 371).

Korkmaz, fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin bir duruma getiren veya sınırlayan kelime türüne zarf denildiğini belirtir (2010, 250).

Ergin, zarfların kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın manasını değiştiren isimler olduğunu belirterek zarfların zaman, yer, hâl ve miktar isimleri olduğunu açıklar (2011, 258).

Gülsevin, Türkçede kimi zaman bazı yer, yön, zaman vs. adlarının yüklemi nitelediğinde 'zarf' görevi üstlendiğini, kimi zaman da bazı gramatikal işleyişlerin 'zarfları' oluşturduğunu belirterek gramatik işleyişlerin oluşturduğu zarfları iki ana grupta toplar. Buna göre;

- 1) Zarfları oluşturan gramatikal yollardan birisi tekrar grupları ile yapılmaktadır. (mışıl mışıl uyu-, yeşil yeşil bak- vs.)
- 2) Zarfları oluşturan bir diğer gramatikal yollardan birisi de zarf-fiil eklerini kullanmaktır. (koş-arak git-, soğut-up iç-, gel-ince ver-, bağır-a bağır-a konuş- vs.) (Gülsevin, 2001).

3. Birleşik Zarf-Fiiller

Zarf-fiil ekleri, fiil kök ve gövdelerine eklenerek cümlede eylemin yaptığı iş, oluş ve kılışı çeşitli yönlerden açıklayan gramer yapılarıdır. Zaman ve şahıs ekleri almayan bu yapılar, belli başlı bazı eklerden oluşmaktadır. Bu eklerin bir kısmı basit yapıda iken, bir kısmı da fiilimsilerin üzerine çeşitli iyelik veya hâl eklerinin getirilip kalıplaşmasıyla oluşur. Birleşik zarf-fiil eklerini oluşturan bu ekler bir araya geldiklerinde kendi fonksiyonlarını kaybeder ve eklendikleri fiili zarf hâline getirir. Bu bakımdan söz konusu ekler 'zarf-fiil ekleri' içerisinde değerlendirilir.

Türkçenin yazılı metinlerinin takip edilmeye başlandığı Orhun Türkçesi metinlerinden günümüze 'zarf-fiil eki' olarak bilinen bazı eklerin 'basit' yapıda olduğu, buna karşın temelde zarf yapma özelliğine sahip olmayan birden fazla ekin ise bir araya gelerek 'birleşik' yapıda zarf-fiil eki oluşturduğu görülmektedir (Keskin, 2022, 152). Örneğin; Eski Uygur Türkçesinde kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır: -A, -I, -U; -(I/U)p; -X(pAn); -(y)In; -dUkdA; -gAll; -gInçA; -mAdIn; -mAyIn; -mİşdA. Bunlar arasında -A, -I, -U; -(I/U)p; -(y)In ekleri basit yapıda zarf-fiil ekleriyken, -dUkdA; -gAll; -gInçA; -mAdIn; -mAyIn; -mİşdA ekleri birleşik yapıdaki zarf-fiil eklerini oluşturur. Zira Eski Uygur Türkçesinde sık kullanılan zarf-fiil eklerinden olan -gInçA < -g/-ğ 'fiilden isim türeten ek' + (X)n '3. tekil şahıs iyelik eki' + n 'zamir n'si' + çA 'eşitlik durum eki'nden oluşmuştur (Gabain, 2007, 87).

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Gabain, zarf-fiilleri, cümleyi kapatan fiil şekilleri olarak tanımlayarak Eski Türkçede kullanılan *-pAn*; *-ĠInçA*, (*nadiren*) *-KInçA* zarf-fiil eklerinin, birtakım eklerin birleşmesiyle oluştuğunu vurgular (2007, 84-87).

Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri* adlı eserinde zarf-fiillerin, fiillerin hareket hâlini ifade eden şekiller olduğunu belirterek Eski Uygurcada kullanılan zarf-fiil eklerinin bazısının basit yapıda olduğunu, bazısının da birtakım eklerin birleşmesiyle oluştuğunu bir gruplandırma yaparak açıklar. Bu gruplandırmaya göre birleşik zarf-fiil ekleri şunlardır: *-mAy*; *-pAn*; *-ĠAll*; *-KAll*; *-mAdI*; *-mAtI*; *-mAyI*; *-ĠInçA*; *-KInçA*; *-ĠUnçA*; *-QUnçA*; *-mAdIn*; *-mAtIn*; *-mAyIn* (2012, 399-402).

Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri – Fiil* adlı çalışmasında zarf-fiil eklerini iki ana başlıkta toplar. Buna göre 'Zarf-fiiller' başlığı içerisinde *-p*; *-U*; *-A*; *-mAdIn*; *-mAdI*; *-gInçA*; *-gAll* ekleri, 'Sıfat-fiil ekleriyle isim hâl eklerinin birleşmesinden doğan zarf-fiiller' başlığı içerisinde de *-gUkA*; *-ArDA*; *-(U)rdA*; *-dUktA*, *-tUktA* zarf-fiil ekleri bulunur (2020, 230-242).

Karamanhoğlu, asıl zarf-fiil ekleri olan *-A*; *-U*; *-I* ünlüleri ile *-p* zarf-fiil ekinin, fiilleri zarf durumuna soktuğunu ve birleşik fiillerde, asıl fiili yardımcı fiile bağlamak gibi iki vazifelerinin olduğunu belirtir. Diğer zarf-fiil eklerinin ise köken bakımından başka bir şekilden gelişerek fiile verdikleri anlam yönünden zarf-fiil olarak kullanıldığını bildirir. Buna örnek olarak *-ġAndA* ve *-ġAnçA* zarf-fiil eklerini verir ve bu eklerin, *-ġAn* sıfat-fiili ile bulunma ve eşitlik durumunun birleşmesinden oluştuğunu vurgular (2019, 144).

Ergin, gerundiumların (zarf-fiiller) hareket hâli ifade eden fiil şekilleri olduğunu belirterek Türkçede kullanılan zarf-fiilleri 'gerundiumlar' başlığı içerisinde inceler (2011, 338). İncelediği zarf-fiil ekleri içerisinde *-ArAk*; *-InçA*, *-UncA*; *-mAdAn*; *-IcAġIz*; *-UbAn*, *-UbAnI*, *-UbAnIn* eklerinin çeşitli eklerin birleşmesiyle doğduğunu belirtir ve bunlara ilave olarak Batı Türkçesinde kullanılan *-AndA*; *-dIkçA*, *-dUkçA*, *-tIkçA*, *-tUkçA* ve ağızlarda kullanılan *-dİġInAn* ekinin de partisip ekleri ve hâl eklerinden meydana geldiğini ifade eder (2011, 347).

Korkmaz, zarf-fiil eklerinin fiil yönüyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşıladığını, zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahip olduklarını belirtir. Türkiye Türkçesinde kullanılan zarf-fiil eklerini 1. 'Gerçek zarf-fiiller', 2. 'Sıfat-fiillere bazı çekim ekleri getirilerek yapılan zarf-fiiller', 3. 'Yapıca bunların dışında kalan veya zarf-fiil olarak kullanılan şekiller' olarak üç grupta inceler (2009, 983-84).

Gülsevin, fiilleri geçici zarf yapan ekler zarf-fiil ekleri dendiğini belirterek aslen zarf-fiil eki olmayan birtakım eklerin de başka bazı ek ve edatlarla birleşerek fiilleri cümle içinde 'geçici zarf' durumuna getirdiğini belirtir ve şu tanımları yapar: "aslen zarf-fiil olarak doğmamış bazı ekler ile eklerin ve/veya edatların düzenli ve kurallı bir biçimde birleşip fiillere ulanarak geçici zarf oluşturduğu yapılara quasi gerundium (birleşik zarf-fiil) denir." (2001, 127). Gülsevin bu tanımla Türk gramer terimlerine birleşik zarf-fiil terimini eklemiştir.

4. Şecere-i H̄'ārezm-şāhī'nin 400a-509b Varakları Arasında Birleşik Zarf-Fiiller

4.1. Ek + Ek Yapısında Olanlar

4.1.1. *-(A/U)rdA* (*-(A/U)r + dA*)

Ol menzildin köçerde Karakalpak yolcuları leşkerge dēdiler: Uşbu yerdin aldımızdağı menzilğa barğunça su yokdur ve yolu fem ve uzağdur (Karataş, 2022, 38). 'O yerden **göçerken** Karakalpak yolcuları askere dediler: Buradan önümüzdeki konağa varıncaya kadar su yoktur ve yolu uzaktır.'

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

-(A/U)rDA zarf-fiil eki, -(A)r/-(U)r sıfat-fiil ekiyle +dA bulunma ekinin birleşimiyle oluşmuştur. Çağatay Türkçesinde -Ar/-Ur + (iyelik eki) + dA biçimiyle de kullanılmaktadır. Ek, Türkiye Türkçesindeki ‘-(A/I/U)rken; -DIĞIndA, -DUğUndA’ ekleriyle aynı anlamdadır.

Erdal, Eski Uygur Türkçesinde ikincil türde zarf-fiil eklerin varlığından bahsederek bunlara örnek olarak -mİştA; -UrDA; -GInÇA eklerini verir (2004, 318). Eraslan, Eski Uygur Türkçesinde bulunan -r, -Ar, -Ur isim-fiil ekinin bulunma-çıkma durumunda hareket ifadesi taşıdığından şeklen yer tamlayıcısı, anlam itibarıyla da cümlelerin zarfı olduğunu belirterek “bu buyan edgü kılınç küçinte közünürde iğsiz bolup kinite sansar emgekintin ozmaqları bolzun!” (Bu iyi amelleri (Skr. *punya*) sayesinde görünürde (hâlde) hastaliksız olup sonra da sansar (Skr. *samsāra*) eziyetinden kurtulsunlar!) örneğini verir (2012, 394). Bayraktar, -(A/U)rDA zarf-fiil ekinin eklendiği fiillere ‘-Urken’, ‘-DIĞIndA’ anlamlarını kattığını belirterek bu ekin aynı zamanda, gerçekleşen iki fiili birbirine bağladığını belirtir. ‘-Ar/-(I)r’ sıfat-fiiliyle ‘+dA’ bulunma durumunun birleşimiyle oluşan bu ek, ilk kez Karahanlı Türkçesine ait eserlerde -ArDA; -UrDA ve -rDA şeklinde kullanılmıştır (2004, 252). Ercilasun, *Kutadgu Biliğ Grameri – Fiil* adlı çalışmasında -(A/U)rDA zarf-fiil ekinin sıfat-fiil eki ile isim hâl eklerinin birleşiminden doğduğunu ve zaman bildirdiğini belirtir (2020, 241). Toparlı ve Vural, Harezmi Türkçesinde -ArDA biçimlerinin bulunduğunu belirterek “çık-arda” örneğini verir (Toparlı & Vural, 2007, 65). Yine Vural ve Toparlı, -(A/U)rDA, -rDA biçimlerinin Kıpçak Türkçesinde de bulunduğunu bildirerek “bat-arda (İM)”, “iç-erde (İM)”, “kil-ürde (İM)” örneklerini sunar (2004, 38). Bodroglıgeti, Çağatay Türkçesinde -r isim fiil ekinin +dA bulunma eki olarak fiili zarf yaptığını belirtir (2001, 255). Argunşah, Çağatay Türkçesinde kullanılan -(A/U)rDA; -rDA (< -Ar, -Ur, -r + dA) zarf-fiil ekini “mey iç-erde” ‘mey içerken’, “yüz tamuğça otu yak-arda” ‘yüz cehennem kadar ateşi yakarken’ örnekleriyle tanıklar (2013, 153).

-ArDA, -UrDA, -rDA zarf-fiil ekinin çağdaş Türk lehçelerindeki görünümü şu şekildedir: Karluk grubu Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde -ÄrdÄ ‘-DIĞIndA; -DIĞI zaman; -ken’ (Coşkun, 2017, 172), Uygur Türkçesinde zaman bildirir bir fonksiyonda -ArDA ‘-iken, -DIĞI zaman’ (Öztürk, 2020, 115), Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kırgız Türkçesinde belirsiz gelecek zaman sıfat-fiil eki ve +dA/+dO bulunma durumunun birleşimiyle -ArDA/-OrdO; -rDA ‘-ken ve -DIĞIndA’ (Kasapoğlu Çengel, 2005, 309), Nogay Türkçesinde işlek olmayan -(A)rDA ‘-Arken/-(I)rken’ (Ergönenç Akbaba, 2012, 662), Karakalpak Türkçesinde -ArDA ‘-DIĞIndA’ (Uygur, 2018, 225), Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinden Altay Türkçesinde geldiği fiilin hareketini gelecek zaman içinde sınırlandıran -(A/I)rDA ‘-dİĞI zaman; -dİĞIndA; -InCA’ (Güner Dilek, 2012, 1066), Hakas Türkçesinde -(A)rDA ‘-dİĞIndA, -dİĞI zaman; -InCA’ (Arıkoğlu, 2012a, 1124), Tuva Türkçesinde -r sıfat-fiil eki ve bulunma durum ekinin birleşimiyle oluşan -(A/I/U)rDA zarf-fiil eki ‘-dİĞIndA; -dİĞI zaman; -InCA’ (Arıkoğlu, 2012b, 1210) ekleri şeklinde görülmektedir.

4.1.2. -(A/U)rGA (< -(A/U)r + GA)

Sergerdeler ol yerge tüşüp bir sâ ‘ at ézilgen libāsların kūraturğa meşgūl boldılar. Ol vaktta Kazak Deryāsı saqasdın top āvāzı kēldi (Karataş, 2022, 37). ‘Haydutlar o yere giderek bir saat ıslanan elbiselerini **kurutmaya** çalıştılar. O sırada Kazak Deryası kıyısından top sesi geldi.’

-(A/U)rGA zarf-fiil eki, -Ar/-Ur sıfat-fiil ekiyle +GA yönelme ekinin birleşmesiyle oluşmuştur. Çağatay Türkçesinde kullanılan -(A/U)rGA zarf-fiil eki, Türkiye Türkçesindeki ‘-mAyA; -mAk için’ ile aynı anlamdadır.

Bodroglıgeti, -r isim-fiilinin +GA yönelme durum ekini alarak fiilin hareket isimlerini yaptığını ifade eder (2001, 254). Argunşah, Çağatay Türkçesinde işlek olarak kullanılan -(A/U)rGA zarf-fiil ekinin -Ar/-Ur sıfat-fiiliyle yönelme durumu ekinden oluştuğunu belirterek ekin Türkiye Türkçesinde ‘-mAk için; -mAğA’ anlamlarında kullanıldığını bildirir (2013, 153). Çağatay Türkçesiyle yazılmış Bayram Han

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Divanı'nda Tekcan, $-(A/U)rgA$ zarf-fiil ekinin $+Ar/+Ur$ sıfat-fiili ve $+GA$ yönelme durum ekinin birleşimiyle oluştuğunu “uçup çık-ar+ǰa”, “kör-er+ge”, “éşit-ür+ge” örneklerini vererek açıklar (2007, 56).

Çağdaş Türk lehçelerinde $-(A/U)rGA$ zarf-fiil eki, Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Tatar Türkçesinde $-(A/I)rgA$ ‘mAk’ (Buran & Alkaya, 2019, 62), Karakalpak Türkçesinde $-(A)rĠA$ ‘-mAk için; -mAĠA’ (Uyğur, 2018, 225), Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinden Altay Türkçesinde $-(A/I)r$ sıfat-fiil eki ve $+GA$ yaklaşma durum ekiyle oluşmuş $-(A/I)rgA$ ‘-mAk için’ (Güner Dilek, 2012, 1067), Hakas Türkçesinde $-r$ sıfat-fiil ve yönelme durum ekiyle oluşmuş $-(A)rĠA$ ‘-mAk için, -mAyA’ (Arıkoğlu, 2012a, 1124), Tuva Türkçesinde $-r$ sıfat-fiil eki ile yönelme durum eki ile oluşmuş $-(A/I/U)rgA$ ‘-IncA’ (Arıkoğlu, 2012b, 1210) şeklinde yer almaktadır.

4.1.3. -GANÇA (< -GAN + ÇA)

Bizge bir néçe kün mühlet bérsünler tā kim alarnın□g şānlarǰe lāyık ziyāfet esbābların müheyiyā kılǰay-miz ve kōn□glimiz tilegeniçe mihmān-nevāzlık umūrın taqdı□□mǰa yetkürgey-miz (Karataş, 2022, 92). ‘Bize birkaç gün süre versinler, böylece onların şanlarına yaraşır ziyafet hazırlayacağız ve gönlümüzün **istediği gibi** misafirperverlik göstereceğiz.’

$-GANÇA$ zarf-fiil eki, $-GAN$ sıfat-fiil eki ve $+ÇA$ eşitlik ekinin birleşimiyle oluşmuştur. Ancak *Şecere-i H̄'ārezm-şāhī*’de $-GAN$ + (iyelik eki) $+ÇA$ biçimiyle kullanılmıştır. Ek, Türkiye Türkçesindeki ‘-DIĞI gibi, -DIĞI kadar’ yapısıyla aynı anlamdadır.

Deny, $-KĀnĀĀ$ ekinin ‘-ArAk; -A kadar’ anlamlarında kullanıldığını ifade eder (2012, 860). Brockelmann, $-GĀn$ sıfat-fiil ekinin çeşitli hâl ekleri alarak zarf yaptığından bahseder (1954, 255). Hacıeminoğlu da, *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı eserinde $-GAN$ sıfat-fiil ekinin Karahanlı Türkçesi eserlerinde üzerine hâl eklerini alarak kullanıldığını belirtir (2013, 167). Bayraktar, $-GANÇA$ zarf-fiil ekinin eklendiği fiillere ‘-DIĞI kadar’ anlamını kattığını ve ekin, $-GAN$ sıfat-fiil eki ile $+CA$ eşitlik durum ekinin birleşimiyle oluştuğunu bildirir. Ekin, Kıpçak Türkçesinde $-GANÇA$ biçimiyle kullanıldığını vurgular (2004, 221). Karamanhoğlu, Kıpçak Türkçesinde kullanılan $-GANÇA$ zarf-fiil ekinin $-GĀn$ sıfat-fiiliyle $+ÇA$ eşitlik durumunun birleşiminden doğduğunu ve ‘-DIĞI gibi’ anlamını verdiğini bildirir (2019, 143). Bodroglıgeti, Çağatay Türkçesinde sıklıkla kullanılan $-ĠAnĉA$ zarf-fiil ekinin bir fiilin ölçüsünü, orantısını ve kapsamını belirttiğini ifade eder (2001, 276). Argunşah, Çağatay Türkçesindeki $-GANÇA$ (< $-GAN$ + $ÇA$) zarf-fiil ekinin $-GAN$ sıfat-fiil eki ve eşitlik durum ekinin birleşimiyle oluştuğunu, fiile ‘-DIĞI kadar, - DIĞI gibi’ anlamlarını kattığını belirterek ek için “küyide yol tapmasam düzah sarı *bar-ǰanĉa bar*” ‘onun köyünde yol bulamasam cehenneme varıncaya kadar git.’ (Nevayi), “*yet-kenĉe*” ‘yettiği kadar’ örneklerini verir (2013, 154).

$-GANÇA$, çağdaş Türk lehçelerinden Oğuz grubu Türkmen Türkçesinde $-YĀn$ sıfat-fiil eki ile $+ÇA$ durum ekinin birleşmesiyle $-YĀnÇA$ ‘-A kadar’ (Yıldırım, 2020, 476), Karluk grubu Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde $-GĀn/QAn$ sıfat-fiil eki ve eşitlik durumu $+ĉĀ$ ekinin birleşmesiyle $-GĀnĉĀ/QAnĉĀ$ ‘-diğİnĉA; -diğİ zaman; -ArAk’ (Coşkun, 2017, 173), Uygur Türkçesinde işlek bir ek olarak $-GANĉe/-QAnĉe$; $-GANĠmĉe$ ‘-IncA; -diğİnĉA; -diğİ zaman; -dikĉA’ (Öztürk, 2020, 115), Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kazak Türkçesinde $ç>ş$ değişiminden dolayı $-ĠAnşA/-QAnşA$ ‘-A kadar’ (Doğan & Koç, 2013, 315), Kırgız Türkçesinde $-GAN/-GOn$ geçmiş zaman sıfat-fiili ile $+ÇA/+ĉO$ ekinin birleşimiyle $-GANÇA/-GOnĉO$ ‘-A kadar’ (Kasapoğlu Çengel, 2005, 311), Başkurt Türkçesinde fiildeki hareketin gerçekleşme şeklini ve yolunu belirten $-ĠAnsA/-QAnsA$ ‘-diğİ gibi; -diğİnĉA’ (Yazıcı Ersoy, 2012, 794), Nogay Türkçesinde asıl hareketin veya durumun meydana gelme zamanını açıklayan $-GANşA$ ‘-IncAyA kadar/dek; -AnA kadar/dek; -AsIyA kadar/dek’ (Ergönenç Akbaba, 2012, 662), Kırım Tatar Türkçesinde iş ve hareketi zaman bakımından sınırlayan $-ĠAndA/-QAndA$ ‘-diğİnĉA, -ken’ (Buran & Alkaya, 2019,

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

398), Karakalpak Türkçesinde -ĠAnşA/-QAnşA ‘-e kadar’ (Uygur, 2018, 223), Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinden Altay Türkçesinde -GAn sıfat-fiil eki ve +çA eşitlik durum ekinin birleşimiyle -GAnçA ‘-InçA, -cAyA kadar, -dİkçA’ (Güner Dilek, 2012, 1067), Hakas Türkçesinde hareketi sınırlandıran – (Ġ/K/h)AndA ‘-dİĠIndA; -dİĠI zaman’ (Arıkoğlu, 2012a, 1125) şeklinde tespit edilmiştir.

4.1.4. -GAndA (< -GAn + dA)

*Yomutlar şiddet bile hücum étip alarğa at saldılar. Alar leşkerge kaytdılar. Aralarından bir néçelerige oğ tégdi. Yomutlar Russiya ‘ askerini bir tınáb boyı yavukğa **kélgende** Russiya ‘ askeri top ve multuklarını şiddet bile ata bérđiler* (Karataş, 2022, 106). ‘Yomutlar şiddetli bir şekilde hücum ederek at sürdüler. Onlar askere döndüler. Aralarından birkaçına kurşun isabet etti. Yomutlar, Rusya askerinin bir tınab (çadır ipi) yakınına **gelince** Rusya askeri top ve tüfeklerini şiddetli bir biçimde ateşleyiverdiler.’

-GAndA, -GAn sıfat-fiil eki ve +dA bulunma ekinin birleşimiyle oluşmuştur. Çağatay Türkçesi metinlerinde sık kullanılan -GAndA, Türkiye Türkçesindeki ‘-Irken; -InçA’ ekinin karşılığıdır.

Brockelmann, -ĠAn sıfat-fiil ekinin çeşitli hâl ekleri alarak zarf yaptığından bahseder (1954, 255). Hacıeminoglu, bugün yazı dilimizde -An olarak yaşayan -GAn sıfat-fiil ekinin Karahanlı Türkçesi metinlerinde çeşitli isim çekim ekleriyle kullanımlarının da bulunduğunu belirtir (2003, 167). Toparlı ve Vural, Harezmi Türkçesinde -GAndA/KAndA zarf-fiil ekinin varlığından bahsederek “*kıl-ganda*”, “*öt-kende*” örneklerini verir (2007, 65). Bayraktar, Harezmi Türkçesine ait eserlerde -ĠAndA/KAndA, Kıpçak Türkçesine ait eserlerde -ĠAndA/KAndA ve ekin olumsuz biçimleriyle kullanıldığını ifade eder (2004, 222-3). Karamanlıoğlu, -ĠAndA ekinin -ĠAn sıfat-fiiline bulunma durum eki getirilerek kalıplaştığını ve ‘-InçA; -dİĠIndA’ anlamı veren bir zarf-fiil durumuna geçtiğini belirtir (2019, 144). Bodroglugeti, -ĠAn/QAn sıfat-fiil ekinin, -ĠAndA ve -ĠAnçA zarf-fiil eklerinin kaynağı olduğunu ifade eder (2001, 280). Argunşah, Çağatay Türkçesinde sıklıkla kullanılan -GAndA/-KAndA (< -GAn /-KAN + dA) zarf-fiil ekinin, -GAn/-KAN sıfat-fiil ekiyle bulunma durumu ekinin oluştuğunu, fiile ‘-InçA’ anlamını kattığını bildirir ve “*barur ér-kende*” ‘varırken’, “*serv dég kıl-ganda*” ‘servi gibi kılınca’ örneklerini verir (2013, 155).

Çağdaş Türk lehçelerinde -GAndA, Oğuz grubu Azerbaycan Türkçesinde *g#* sesinin erimesiyle -AndA ‘-dİĠIndA; -InçA’ (Buran & Alkaya & Yalçın, 2017, 127), Türkmen Türkçesinde -GAn sıfat-fiil ekinin *g#* sesinin düşmesiyle -An sıfat-fiil eki ve +dA bulunma durum ekinin birleşimiyle -AndA ‘-dİĠIndA; -Irken’ (Yıldırım, 2020, 468), Karluk grubu Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde -ĠAn sıfat-fiil eki ve +dÄ bulunma ekinin birleşimiyle -ĠÄndÄ/-QAndÄ ‘-dİĠI zaman; -dİĠIndA’ (Coşkun, 2017, 173), Uygur Türkçesinde yaygın olarak kullanılan -ĠAndA/-KAndA; -ĠAnImdA ‘-dİĠI zaman, -InçA’ (Öztürk, 2020, 116), Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Tatar Türkçesinde -gAndA/-kAndA ‘-dİĠIndA’ (Buran & Alkaya, 2019, 60), Kazak Türkçesinde iş ve oluşun gerçekleştiğini zaman bakımından kesin olarak bildiren -ĠAndA/QAndA ‘-InçA’ (Doğan & Koç, 2013, 315), Kırgız Türkçesinde -GAn/-GOn sıfat-fiil eki ile +dA/+dO ekinin birleşimiyle -GAndA/-GOnDO ‘-dİĠIndA’ (Kasapoğlu Çengel, 2005, 313), Başkurt Türkçesinde fiildeki hareketin yapıma zamanını gösteren -KAndA/ĠAndA ‘-dİĠI zaman’ (Yazıcı Ersoy, 2012, 794), Nogay Türkçesinde çok işlek olarak kullanılan -GAndA ‘-DİĠI zaman; -Arken/-(I)rken, -DİĠIndA’ (Ergönenç Akbaba, 2012, 662), Kırım Tatar Türkçesinde -ĠAndA/-QAndA ‘-dİĠIndA; -Irken’ (Buran & Alkaya, 2019, 398), Karakalpak Türkçesinde -ĠAndA/QAndA ‘-dİĠIndA; -InçA; -ken’ (Uygur, 2018, 223), Kumuk Türkçesinde çok işlek olmayan -gAndA/-AgAndA/-ygAndA ‘-dİĠIndA; -InçA’ (Pekacar, 2012, 998), Karaçay-Malkar Türkçesinde -ĠAndA/-hAndA ‘-dİĠIndA’ (Tavkul, 2012, 922) biçimbirimleri olarak yaşamaktadır.

4.1.5. -GAndIn (< -GAn + dIn)

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Muhammed Murād Dīvānbēgi anıḡ bu cevābıdın hoş-hāl bolup fī l-hāl birev birle mīrzābaşığa irsāl étđi. Mīrzābaşı ol ebyātı müṭāle'asıdın bir qadd uçup ol ebyātı h̄ān ḡazretlerige bérgenıdın köp nādım ve peşımān boldı (Karataş, 2022, 117). ‘Muhammed Murad Divanbeyi, onun bu cevabından memnuniyet duyarak hemen birisini mirzabaşına gönderdi. Mirzabaşı o beyitlerin tetkikinden (sonra) iki büklüm olarak beyitleri han hazretlerine **verdiğinden** (dolayı) çok pişman oldu.’

Çağatay Türkçesinde genellikle *sonḡ* edatıyla kullanılan *-GAndIn*, *Şecere-i H̄'ārezm-şāhī*'de *-GAN* sıfat-fiil eki, iyelik eki ve ayrılma durum eki yapısında karşımıza çıkmaktadır. *-GAndIn* zarf-fiil eki, Türkiye Türkçesindeki ‘-DiğIndAn’ yapısı ile aynı anlama sahiptir.

Brockelmann, Karahanlı Türkçesinde *-GĀn* sıfat-fiil ekinin çeşitli hâl ekleri alarak zarf yaptığından bahsederek *-GĀn* sıfat-fiil eki + (iyelik eki) + *dIn* ayrılma durumuyla oluşmuş birleşiklerden örnekler sunar (1954, 255-8). Toparlı ve Vural, Harezmi Türkçesinde *-ĠAndIn* biçiminin bulunduğunu belirterek “*al-ğandın*”, “*yi-gendin*” örneklerini verir (2007, 65). Bayraktar, *-GAndIn* zarf-fiil ekinin Harezmi Türkçesine ait eserlerde *-ĠAndIn* biçimi ve *sonḡ*, *bérü* zaman zarflarıyla birlikte kullanıldığını, Kıpçak Türkçesinde ise ekin *şonḡ*, *şonḡra*, *birü* zaman zarflarıyla ve *-ĠAndAn*, *-ĠAndAn* bir eserde *-ḡandan* ve bir diğer eserde de *-(Ġ)AndIn* biçimleriyle kullanıldığını ifade eder (2004, 226-7). Yine Vural ve Toparlı, Kıpçak Türkçesinde ekin *-ĠAndAn*, *-kenden* biçimlerinin bulunduğunu belirterek “*ur-ğandan* (İM)”, “*yü-genden* (İM)”, “*kit-kenden* (İM)” örneklerini verir (2004, 38). Argunşah, Çağatay Türkçesinde işlek olarak kullanılan *-GAndIn* zarf-fiil ekinin genellikle *sonḡ* edatıyla birlikte kullanıldığını, ekin de *-GAN* sıfat-fiiliyle ayrılma durum ekinde meydana geldiğini ifade eder (2013, 155).

Çağdaş Türk lehçelerinde *-GAndIn* zarf-fiili, Oğuz grubu Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde ek başındaki *g#* ünsüzünün erimesiyle *-AndAn* ‘-IncA; -diğIndAn’ (Yıldırım, 2020, 470), Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kırgız Türkçesinde *-GAN/-GOn* partisip ekiyle *+dAn/+dOn* çıkma durum ekinin birleşimiyle *-GAndAn/-GondOn* ‘-dİktAn, -dUktAn, -tİktAn, -tUktAn’ (Kasapoğlu Çengel, 2005, 314), Karakalpak Türkçesinde çekimlenmediği, çekime girmeyip bir kalıp olarak kullanıldığında zarf-fiil eki olan *-ĠAnIIQtAn*, *-QAnIIQtAn*⁵ ‘-diğIndAn’ (Uyğur, 2018, 224) şeklinde görülmektedir.

4.1.6. -GUNÇA (< -GUN +çA)

İzdihām bile kélgen bir araba dervāzedin ötüp kétgünçe néçe arabalar yoldın kenāreğa çıkıp mu ‘ atḡal bolup turar érdiler. H̄ān ḡazretleri fuḡarā-perverlik yüzidin tilediler kim ḡalḡ şehrgе duḡıl u ḡurūcda bir birlerige mezāhim bolmaḡaylar (Karataş, 2022, 151). ‘Kalabalık bir şekilde gelen arabalar kapıdan geçip **gidinceye kadar** birçok araba yoldan kenara çıkıp beklerdi. Han hazretleri, acizleri koruduğu için istedi ki halk, birbirlerine şehre girme ve çıkmada güçlük çıkarmasın.’

Çağatay Türkçesinde kullanılan *-GUNÇA* zarf-fiil eki, Türkiye Türkçesindeki ‘-A kadar; -diğİ kadar, -IncA’ gibi eklerle aynı anlamda kullanılmaktadır.

-GUNÇA zarf-fiil ekinin yapısı hakkında birçok değerlendirme yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Gabain, *-ĠInçA/-ĠInçA* ‘-IncA; -diğİ müddetçe; -IncAyA kadar’ zarf-fiil ekinin, (*X*)*g* fiilden isim yapım eki, III. teklik şahıs iyelik eki ve eşitlik durum ekiyle birleşerek doğduğunu ileri sürer (2007, 87). Erdal, *-ĠInçA* zarf-fiil ekinin (*X*)*g* fiilden isim yapım eki, III. teklik şahıs iyelik eki ve eşitlik durum ekiyle oluştuğunu belirtir (2004, 317). Deny, ekin *-GIn* ve *+çA* eklerinin birleşimiyle oluştuğunu ifade ederek bu ekin en eski şeklinin *-kAncAnḡ* veya *-kAnḡçAnḡ* olabileceğini düşünür (2012, 847). Eraslan, ek ile ilgili olarak verilen görüşleri sıralar ancak ekin yapısıyla ilgili bir önermede bulunmaz. Brockelmann, -

⁵ Bu ekler; çekimlenmediği, çekime girmeyip bir kalıp olarak kullanıldığı zaman zarf-fiil eki olurlar, çekimlendiği durumlarda zarf-fiil eki olmazlar (Uyğur, 2018, 224).

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

ĠInça/-ĠUnça ekinin *-ĠAnça* ekinin ünlüsünün değişmiş bir çeşidi olduğunu bildirir (1954, 258). Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri Fiil* adlı eserinde *-ĠInça* zarf-fiil ekinin *-ĠIn* fiilden isim yapım ekiyle *+ça* eşitlik durumunun birleşmesiyle oluştuğunu belirtir (2020, 238). Bodroglıgeti, *-ĠInça/-ĠUnça* zarf-fiil ekinin, *-ĠU* isim fiil eki, zamir n'si ve eşitlik durum ekiyle oluştuğunu bildirir (2001, 274). Argunşah, *-ĠInça/-ĠUnça/-ĠKUnça* zarf-fiil ekinin fiilden isim yapım ekiyle eşitlik durum ekinin birleşimi sonucu oluştuğunu ifade ederek “*tanġ at-kunça*” ‘tan atıncaya kadar’, “*ır ırla-ġmça*” ‘şarkı söyleyince’ örneklerini verir (2013, 155). Uçar, *-ĠInça* zarf-fiil ekini incelediği makalesinde *-ĠU* sıfat-fiil ekinin bünyesine iyelik eki ve eşitlik durum ekini alarak *-ĠInça* şeklini oluşturduğunu ifade eder (Uçar, 2012, 50).

Tarihî Türk lehçelerinde *-ĠUnça/-ĠInça* zarf-fiil eki, Uygur Türkçesine ait eserlerde yalnız hâlde kullanımına ek olarak *-GA* yönelme durum eki ve *tegi* edatıyla kullanımı vardır. *-ĠInça/-ĠInça* biçimleriyle kullanılır. Karahanlı Türkçesine ait eserlerde ekin, *-ġInça* biçimleriyle olumlu ve olumsuz kullanımları vardır. Harezmi Türkçesine ait metinlerde *-ĠInça*, *-ĠUnça* ve *-Inça* biçimlerinin kullanıldığı görülür ve eklendiği fiile ‘-IncAyA kadar; -A kadar’ anlamı verir. Kıpçak Türkçesine ait eserlerde ise *-ĠInça*, *-ĠInça* biçimlerine ek olarak *-ĠUnça*, *-Inça* biçimleri de kullanılır (Bayraktar, 2004, 181-4). Çağatay Türkçesine ait eserlerde ise *-ĠInça/-ĠUnça/KUnça* biçimleriyle işlek olarak kullanılmaktadır (Argunşah, 2013, 155).

Çağdaş Türk lehçelerinde *-ĠUnça* zarf-fiil ekinin görünümüne bakıldığında, Oğuz grubu Türk lehçelerinden Türkiye Türkçesinde söz içinde g# ünsüzünün erimesiyle *-Inça/-Unça*, Azerbaycan Türkçesinde *-Inça/-Unça* (Buran & Alkaya & Yalçın, 2017, 128), Türkmen Türkçesinde *-Ynça/-Inça* ‘-Inça; -A kadar; -A dek’ (Yıldırım, 2020, 474), Gagavuz Türkçesinde hâl ve zaman ifade eden *-Inça(n/A)* ‘-Inça’ (Özkan, 2019, 285), Karluk grubu Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde *-ĠUnça/-QUnça* ‘-IncAyA kadar/-UnçAyA kadar; -Inça/-Unça’ (Coşkun, 2017, 174), Uygur Türkçesinde düzlük yuvarlaklık uyumuna uymadan *-ĠUnça/-QUnça* ‘-Inça; -IncAyA kadar; -Dikça, -AcAġInA’ (Öztürk, 2020, 114), Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kırgız Türkçesinde *-GI/-GU* gelecek zaman bildiren sıfat-fiil ile *+ça/+ço* eşitlik durumunun birleşimiyle *-GIça/-GUça* ‘-A kadar’ (Kasapoğlu Çengel, 2005, 316) şeklinde görülmektedir.

4.1.7. -mAyIn (< -mAy – (X)n)

kélgen kişi başdın ayak boldı zer ü ziverge ġarġ

bu toyda kim kéymeyin ġaldı libās-ı zer-nigār (Karataş, 2022, 142).

‘Bu toya gelenler, baştan ayağa süs ve altına boğuldu,

altınla süslenmiş elbise **giyilmeden** (öylece) kaldı.’

Gabain, Türkçe öncesi zamanda *-(X)n/-y(X)n* zarf-fiil ekinin varlığından bahseder ve bu ekin olumsuzunun *-mAyIn* eki olduğunu belirtir (2007, 86). Tekin, Orhun Türkçesinde görevi, ünlülü eylem zarfı ile aynı olan “*-(X)yIn*” eylem zarfının Çağataycada “*-mAy*” ve “*-mAyIn*” şeklinde olumsuz eylem zarfı olarak kullanıldığını ifade eder (2016, 160). Brockelmann, *-mAdġn* eki ile *-mAyġn* eki arasında ses değişikliği açısından bir ilgi kurarak yalnızca ekin sonundaki *-n* ekinin vasıta durum eki olduğunu belirtmekle yetinir (1954, 252-3). Deny, *-[Ġ](y)* veya *[Ġ](y)* eklerinin kendisinden önce *-me-* veya *-le-* eki aldığı zaman bir *-In* uzantısıyla *-[Ġ]yġn* veya *-[Ġ]yġn = -[Ġ]yġn* biçimini aldığı ifade eder ancak *-In* ekinin fonksiyonu konusunda bir açıklamada bulunmaz (2012, 795). Korkmaz, “*-(X)n*: Türkçede zarf ve daha çok edat hâline gelmiş bulunan kelimelerin bir kısmı aslen *-n* eki ile yapılmış zarf-fiillere irca edebilmektedir. Gerçi Moğolcada hala işlek olan bu ek, Türkçede bugün zarf-fiil eki olarak genellikle kullanılmamaktadır. Ancak, gerek Eski Türkçede gerek daha sonraki tarihî metinlerde ve bugünün bazı

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

lehçelerinde $-(X)n$ ekinin hâl gösteren zarf-fiiller yaptığına işaret eden seyrek örnekler vardır” açıklamasını yapar ve Gabain’in Codex Cumanicus’taki *-mAyIn* zarf-fiilinde de aynı eki gördüğünü belirtir (2018, 68). Dolayısıyla bu ekin olumsuz *-mA* fiilden fiil yapan ek ve $-(X)n/-y(X)n$ zarf-fiil ekinden oluştuğu ileri sürülebilir.

-mAyIn zarf-fiil ekinin tarihi süreç içerisindeki görünümüne bakıldığında Eski Uygur Türkçesinden itibaren birleşik zarf-fiil eki olarak kullanıldığı görülmektedir. Eraslan, Uygur Türkçesinde *-mAdIn/-mAtIn* zarf-fiil eklerinin yanı sıra *-mAyIn* ekinin de kullanıldığını belirtir (2012, 414). Hacıeminoğlu, Karahanlı Türkçesinde *-mAdAn* anlamı veren eklerin değişik biçimlerde kullanıldığını ifade ederek bunları *-mAdIn*; *-mAdI*; *-mAyIn* olarak gösterir (2013, 174). Toparlı ve Vural, Harezmi Türkçesinde kullanılan *-mAdIn*; *-mAyIn* zarf-fiil eklerine “*bol-madın*”, “*bil-medin*” örneklerini verir (2007, 65). Karamanlıoğlu, Kıpçak Türkçesinde kullanılan *-mAyIn* ekinin ‘*-mAdAn*’ anlamında olduğunu ve bu ekin eski şeklinin *-mAdIn* olduğunu belirtir (2019, 147). Bodroglugeti, Çağatay Türkçesinde kullanılan *-mAyIn* ekinin yapısıyla ilgili bir yorumda bulunmaz ancak *-mAyIn* ekinin *-bAn* zarf-fiilinin olumsuz olduğunu ifade eder (2001, 273). Argunşah, Çağatay Türkçesinde işlek olarak kullanılan *-mAyIn* ekinin ‘*-mAdAn*’ anlamında kullanıldığını belirtir (2013, 157).

Çağdaş Türk lehçelerinde de *-mAyIn* zarf-fiil eki sıklıkla kullanılmıştır. Buna göre Karluk grubu Özbek Türkçesinde olumsuz zarf-fiil eki olarak *-mÄy(İn)* ‘*-mAdAn*; *-mAkSİzIn*’ (Coşkun, 2017, 172), Uygur Türkçesinde daha çok şiir dilinde ve az ölçüde rastlanan *-mAyIn* ‘*-mAdAn*’ (Öztürk, 2020, 112), Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kırgız Türkçesinde *-GANçA/-GONçO* ve *GIçA/-GUçA* ekinin olumsuz biçimi olarak *-mAyIn(çA)/-mOyUn(çA)* ‘*-mAyInçA*’ (Kasapoğlu Çengel, 2005, 316), Karaçay-Balkar Türkçesinde *-A*, *-y* zarf-fiilinin olumsuz olarak *-mAy/-mAyIn* ‘*-mAdAn*, *-mAyArAk*’ (Tavkul, 2012, 920) olarak görülmektedir.

4.2. Ek(ler) + Edat Olarak Zarf Yapan Birleşik Yapılar

4.2.1. Ek(ler) + üçün

4.2.1.1. -GANİmİz + üçün

Bir kün ‘Abdu’llâh Re’is hân hazretlerine duâ kılmak için kelip erdi. Hân hazretleri sordılar kim ihtisâbnı şerî ât-garrânîng muktezâsıça étip yörür-siz mü? Re’is İşân dediler: Arı ihtisâbnı şerî ât muktezâsıça étip yörügenimiz için bazı erzâl ve evbaşlar bizni Ayman Gül lakabı birle mülakqab étipdürler. Hân hazretleri tebessüm étip dediler: Andağ bolsa bizde Ayman Gül’ning atı bardur. Anı sizge bérelî (Karataş, 2022, 114). ‘Bir gün Abdullah Reis, han hazretlerine dua etmek için gelmişti. Han hazretleri (ona) sordular ki hesabı İslâm dini ve hükümleri gereğince mi uygularsın? Reis İşan dediler: Evet, hesabı şeriyyatın gereğince uyguladığımız için bazı rezil ve soysuzlar bizi Ayman Gül lakabı ile anarlar. Han hazretleri tebessüm ederek dediler: Öyleyse bizde Ayman Gül’ün atı vardır. Onu size verelim.’

-GANİmİz + üçün yapısı, *-GAN* sıfat-fiili, *+I/UmUz* çokluk şahıs eki ve *üçün* edatıyla oluşmuştur. Türkiye Türkçesindeki ‘*-dİğİmİz için/-dUğUmUz için -tİğİmİz için/-tUğUmUz için*’ yapısıyla aynı anlamdadır.

4.2.1.2. -mAk + üçün

Emîr Töre eşitdi kim Karakalpakıyye’ning Kōngrat yavukıda olturgan ékki üç kevrânınıng élige müfsidler ta’arruz éligin uzatıp alarnı Kōngrat Kal’asığa köçürmekniñ şadedidedürler. Emîr Töre alarnı köçürüp él arasığa kéltürmek için Hakîm Atalık ve Muhammed Murâd Kalkmak başlık bir cemâ’anı öz nökerleri bile buyurdılar (Karataş, 2022, 29). ‘Emir Töre, bozguncuların Karakalpakistan’ın Kongrat yakınlarında konaklayan iki üç kervana saldırarak onları Kongrat Kalesine götüreceklerini duydu. Emir Töre onları şehire (güvenle) götürmek için Hakîm Atalık, Muhammed Murad Kalkmak ve birliklerini çağırdı.’

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

-mAk + üçün yapısı, -mAk mastar eki ve üçün edatıyla oluşmuştur. Şecere-i H'ârezm-şâh'ın de tespit edilen -mAk + üçün yapısı, Türkiye Türkçesindeki '-mAk için, -mA için' yapısı ile aynı anlamdadır.

4.2.2. Ek(ler) + dék

4.2.2.1. -GAnI dék

Atacân Töre kabûl kılıp bu sözni hân hazretleriġa Yakûb H'âce'ning aytġanı dék takrîr étđi. Hân hazretleri bu sözdin mute'essir bolup t' l-hâl Baba Mehter'ni ma'zûl étip buyurdılar (Karataş, 2022, 73). 'Atacan Töre kabul edip bu sözü han hazretlerine Yakub Hâce'nin **söylediġi gibi** anlattı. Han hazretleri bu sözlerden (dolayı) üzülüp hemen Baba Mehter'i azledip buyurdular.'

-GAnI dék, -GAn sıfat fiili, +I iyelik eki ve dék/tég edatı ile birlikte oluşmuştur. Bu yapı Türkiye Türkçesindeki '-dİġI gibi, -dUġU gibi' yapısıyla aynı anlamı taşımaktadır.

4.2.2.2. -ġU + dék

Andın song bizler 'irfân-nişân Ömer İşân bir muhâbbet-nâme birle sizlerniġ tarafınıġıza yiberdük. Êmdi sizler hem élge ve fûkarâġa dünyâ ve âhiretde menfa'at bolġu dék bir işge sâ'ir étinġ (Karataş, 2022, 23-4). 'Ondan sonra bizler irfan gösteren Ömer İşân'ı bir dostluk mektubu ile sizin tarafınıza gönderdik. Şimdi siz, hem şehire hem fukaraya dünya ve ahirette fayda **saġlayacak kadar** bir işle uğraşın.'

-ġU + dék yapısı, -ġU gelecek zaman sıfat-fiili ve tég/dék edatı ile oluşmuştur. Türkiye Türkçesindeki '-AcAk kadar, -AcAk gibi' yapısı ile aynı anlamdadır. Argunşah, Çaġatay Türkçesinde -ġU sıfat-fiil ekinin genellikle déġ edatı ile birlikte kullanıldığını vurgulayarak -ġU déġ yapısının Türkiye Türkçesinde '-AcAk gibi' yapısıyla aynı anlamda olduğunu belirtir (2013, 149).

4.2.3. Ek(ler) + song

4.2.3.1. -ġAndIn/ĶAndIn + song

Kofmann kaytıp kêtkendin song hân hazretleriniġ vilâyetni müretteb êtkenleri beyânda. Vaġtî kim Russiya askeri köçüp öz vilâyetleriġe kêttiler (Karataş, 2022, 108). 'Kofmann, dönüp **gittikten sonra** han hazretlerinin ülkeyi tertip etmeleri konusunda. Vaktiyle Rusya askerleri göçüp kendi ülkelerine gittiler.'

-ġAndIn + song birleşik yapısı, -GAn sıfat-fiil eki, +dIn ayrılma durum eki ve song edatı ile birlikte kurulmuştur. Türkiye Türkçesindeki '-dİktAn sonra, -tİktAn sonra' ile aynı anlama sahiptir. Argunşah, -ġAndIn zarf-fiil ekinin, -GAn sıfat-fiil eki ve +dIn ayrılma durum ekiyle oluştuğunu belirterek ekten sonra genellikle song edatının kullanıldığını ifade eder (2013, 155).

4.2.4. Ek(ler) + burun

4.2.4.1. -mAsdIn + burun

ve kayanġa barurların bilmey ser-â-sîmelik birle köpraġı kumġa kirip Seraġs tarafiga 'azm étđiler. Ve bir menzil yol yürümesdin burun teşne bolup yıkılıp kaldılar (Karataş, 2022, 45). 'çoġu nereye varacaklarını bilmeden sersemlik ile çöle girip Serahs tarafına yola çıktılar. Ve bir günlük mesafeyi **yürümeden önce** susuz kalıp, yıkılıp kaldılar.'

Şecere-i H'ârezm-şâh'te tespiti yapılan -mAsdIn burun yapısı, -mAs geniş zaman sıfat fiilinin olumsuzluğu, +dIn ayrılma durum eki ve burun edatının birleşimiyle oluşmuştur. Türkiye Türkçesindeki '-mAdAn önce, -mAzdAn önce' yapısıyla aynı anlamdadır.

4.2.5. Ek(ler) + bile

4.2.5.1. -mAk bile

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

*Bular bir mīl mīkdārī yol yörüp bir cemā'a Yomutlar'nın̄ izleridin yetdiler kim ba'zıları qarılık cihetidin ve ba'zıları bī-mārlik sebebidin ve ba'zıları iyāl u eḫfālārīgā hem-rāhlik étip oġlanların arġalarīgā **kötermek bile** barıp süst bolup üftān u ħi-zān barur érdiler* (Karataş, 2022, 104). 'Bunlar bir mil yol yürüyerek Yomut'ların izlerinden yürüdüler ki bazıları yaşlılık sebebinden, bazıları hastalıktan, bazıları da eş ve çocuklarına yardımcı olup, çocuklarını sırtlarına **almakla** güçsüz düşüp, düşe kalka giderlerdi.'

Şecere-i H̄'ārezm-şāhī'nin 468. varāğında tespit edilen -mAk bile yapısı, -mAk mastarı ile bile edatının birleşimiyle oluşmuştur. Türkiye Türkçesinde '-mAk ile, -mA ile' yapısıyla aynı anlamı vermektedir.

4.2.6. Ek(ler) + sebebidin

4.2.6.1. -ĠAnI/ĶAnI + sebebidin

*Köklen ħalkınm̄ Teke'ge muvāfakat **étkeni sebebidin** Kızılbaş leşkeri alarğa köp çapavul urar érdiler* (Karataş, 2022, 28). 'Köklen halkının Tekelere **uyması sebebinden** (ötürü) Kızılbaş askerleri onlara sıklıkla yağma seferi yaparlardı.'

Şecere-i H̄'ārezm-şāhī'de kullanılan -ĠAnI sebebidin yapısı, -ĠAn sıfat-fiili, +I iyelik eki ve *sebeb* edatının birleşimiyle oluşmuştur. Bu yapı eklendiği kelimeye '-mAsI sebebiyle, -mAsI sebebinden ötürü' anlamlarını katmaktadır.

5. Sonuç

Şecere-i H̄'ārezm-şāhī'de ek + ek yapısında yedi adet birleşik zarf-fiil eki, ek + edat yapısında zarf oluşturan toplam sekiz adet birleşik yapı tespit edilmiştir.

Metinde tespit edilen ek + ek yapısındaki birleşik zarf-fiil eklerinin genellikle sıfat-fiil eki ve isim durum eklerinin birleşiminden doğduğu görülmektedir. Bunlar -ArDA/-UrDA/-rDA; -ArĠA/-UrĠA/-rĠA; -ĠAnĠA; -ĠAnDA ve ĠAnDIn zarf-fiil ekleridir. Bu eklerde bulunan -Ar/Ur; -ĠAn sıfat fiil ekleri bulunma, yönelme, ayrılma durum eklerini alarak hareketin durumunu ve/veya zamanını sınırlayarak belirtir. -ĠAnĠA zarf-fiil ekinde ise -ĠAn sıfat-fiil ekinin üzerine getirilen +ĠA eşitlik eki, benzerlik durumuyla cümlelerin durum zarfını oluşturur. Buradan hareketle denilebilir ki *sıfat-fiil + durum* eki ile oluşmuş birleşik zarf-fiillerde anlamı belirleyen asli unsur durum ekleridir. Metinde bu yapılara ek olarak zarf-fiil eklerinin iyelik ekli biçimlerinin de yer alması, Şecere-i H̄'ārezm-şāhī'de sık kullanılan zarf-fiil eklerinin birleşik yapıyla zarf-fiil ekleri olduğunu göstermektedir. Metin içerisinde zarf oluşturan diğer birleşik yapılar da genellikle isim-fiil, sıfat-fiil ekleri ve edatların birleşimiyle oluşmuştur. Bu birleşik yapılar cümlede fiili geçici zarf hâline getirmişler, bu şekilde fiilleri sebep, benzetme, beraberlik, öncelik sonralık edatlarına bağlayarak edat grubu oluşturmuşlar dolayısıyla da cümle içinde zarf yapmışlardır.

Tarihî Türk lehçelerinde, Şecere-i H̄'ārezm-şāhī'de tespit edilen -ArDA, -UrDA, rDA; -ArĠA, -UrĠA, -rĠA; -ĠAnĠA; -ĠAnDA; -ĠAnDIn; -ĠUnĠA; -mAyIn birleşik zarf-fiil ekleri işlek olarak kullanılmıştır. Çağdaş Türk lehçelerinde ise -ArDA, -UrDA, rDA 'Karluk, Kıpçak ve Kuzeydoğu Türk lehçelerinde', -ArĠA, -UrĠA, -rĠA 'Kıpçak ve Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinde', -ĠAnĠA 'Oğuz, Karluk, Kıpçak ve Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinde', -ĠAnDA 'Oğuz, Karluk ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinde', -ĠAnDIn 'Oğuz ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinde', -ĠUnĠA 'Oğuz, Karluk ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinde', -mAyIn 'Karluk ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinde' işlek olarak kullanılmaktadır.

Kaynakça

Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Arıkoğlu, E. (2012a). Hakas Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri (Editör Ahmet B. Ercilasun)*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 1085-1148.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

- Arıkoğlu, E. (2012b). Tuva Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri (Editör Ahmet B. Ercilasun)*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 1149-1228.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fülimsiler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2001). *A Grammar of Chagatay*, Muenchen: Lincom Europa.
- Brockelmann, C. (1954). *Osttürkische Grammatik Der İslamischen Litteratur-Sprachen Mittelasiens*. Leiden: E. J. Brill.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2019). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri Kuzeybatı/Kıpçak Grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Buran, A., Alkaya, E. ve Yalçın, S. K. (2017). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri Güneybatı/Oğuz Grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Coşkun, M. V. (2017). *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Diñç, A. (2021). Son Dönem Çağatayca Tarih Eseri Şecere-yi Harezmsâhî'de Yer Alan Deyimler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eđitim Dergisi*, 10(1), 42-63.
- Doğan, O. ve Koç, K. (2013). *Kazak Türkçesi Grameri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Kutadgu Bilig Grameri Fiil*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Boston: Brill.
- Ergin, M. (2011). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Ergönenç Akbaba, D. (2012). Nogay Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri (Editör Ahmet B. Ercilasun)*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 623-678.
- Gabain, A.V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri (Çev. Mehmet Akalın)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2001). Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S.5. s. 125-144.
- Güner Dilek, F. (2012). Altay Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri (Editör Ahmet B. Ercilasun)*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 1009-1084.
- Hacıeminoğlu, N. (2013). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karamanlıoğlu, A. F. (2019). *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karataş, A. (2022). *Muhammed Yüsuf Beyânî'nin Şecere-i H'ârezm-şâhî'si [400a-509b] (Giriş, Transkripsiyonlu Metin, İnceleme, Dizin - Sözlük, Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2005). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavallı, S. (2020). Şecere-i Harezmsâhî'de Ölüm Kavramı. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(34): 2086-2096.
- Keskin, B. (2022). Altun Yaruk'ta Birleşik Zarf-Fiil Ekleri Üzerine. *Altun Yaruklug Ceval Beg Bitigi*, İstanbul: Asos Yayınları, s. 151-165.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri Ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

- Özkan, N. (2019). *Gagavuz Türkçesi Grameri (Giriş-Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle Bilgisi-Söz Varlığı-Metin Örnekleri)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, R. (2020). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pekacar, Ç. (2012). Kumuk Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri (Editör Ahmet B. Ercilasun)*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 939-1008.
- Tavkul, U. (2012). Karaçay-Malkar Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri (Editör Ahmet B. Ercilasun)*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 883-938.
- Tekcan, M. (2007). *Bayram Han'ın Türkçe Divanı*, İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R. ve Vural, H. (2007). *Harezmi Türkçesi*, Ankara: Öncü Basımevi.
- Uçar, E. (2012). -gInçA Zarf-fiil Ekinin Kökeni Üzerine. *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11. 47-52.
- Uygur, C. V. (2018). *Karakalpak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vural, H. ve Toparlı, R. (2004). *Kıpçak Türkçesi*, Sivas: Dilek Matbaa & Ofset Tesisleri.
- Yazıcı Ersoy, H. (2012). Başkurt Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri (Editör Ahmet B. Ercilasun)*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 749-810.
- Yıldırım, H. (2020). *Türkmen Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Adres | Address*RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**RumeliDE Journal of Language and Literature Studies***e-posta:** editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124**e-mail:** editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124